

ÜRÜN ODAKLI ARAŞTIRMALARDA TOPLUMSAL CİNSİYETİ KONUŞMAK

Bilge Koyun, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Endüstriyel Tasarım
Bölümü, bilgeko@metu.edu.tr

Tasarım disiplini dahil olduğu iktidar ağları ve ürettiği ilişkiler bakımından toplumsal cinsiyet ilişkilerinden bağımsız düşünülemez. Bu ilişkiler tasarım alanında yapılan araştırmaların sonucunda etken olarak göz önünde bulundurulabilirken tasarım araştırmalarının odağına alınarak tasarımcının cinsiyeti, ürünün cinsiyetlendirilmesi ve hatta tasarım yöntemlerinin toplumsal cinsiyete dayalı tahakküm biçimleriyle ilişkisi gibi konularda araştırmalar yürütölmektedir. Fakat, hassas bir konu olarak toplumsal cinsiyeti konuşmak, özellikle tasarımın tahakkümü üreten taraf olarak göröldüğü alanlarda araştırma yapılırken kısıttan öte bariyer haline gelmektedir. Bu makale, ürün odaklı araştırmalarda toplumsal cinsiyeti konuŐmayı ve bu alanda katılımcı-araştırmacı ilişkilerinin toplumsal cinsiyet bağlamında yeniden değerlendirilmesini tartiŐmaktadır. Oyuncak tasarımında toplumsal cinsiyet ilişkilerinin incelendiği araştırmamdan yola çıkarak kullanılan metodolojilere odaklanan bu makale, tasarımın toplumsal cinsiyetle olan süregelen iliŐkisinden kaynaklanan ve seviyesi değişen bariyerlerle baŐ etmeye dair bir bakış sunmaktadır. Araştırma odağını tasarımcıdan ürüne yönlendirerek kullandığım yöntem, feminist metodolojiler, özellikle kesişimsel perspektifle birlikte farklı pencereler açarak bu bariyerleri aşmaya bir araç olarak kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet; oyuncak tasarımı; feminist metodoloji.

GİRİŞ

Profesyonel bir alan olarak tasarım, cinsel kimlik ve yönelimle sınırlı olmayan, sınıf, ırk, etnik köken ve diğer ayrımcı pratiklere uzanan birbirine bağlı tahakküm rejimlerinin bir parçasıdır. Ayrıca, literatürün ortaya koyduğu gibi, tasarım bu hiyerarşilerin maddesel pratiklerle yeniden üretilmesi için bir alan ve bir araç haline gelebilir (Attfield, 1989; Buckley, 1986; Ehrnberger, Räsänen ve Ilstedt, 2012; Kaygan, Kaygan ve Demir, 2019; Kaygan, 2014). Bu ilişkileri araştırırken eşitsizlikleri üreten tarafta konumlandırılacak tasarımcılarla görüşmeler yapmak kendi kısıtlarını beraberinde getirmektedir.

Yüksek lisans tez çalışmam çerçevesinde yürüttüğüm araştırmada, oyuncak tasarım sürecinde toplumsal cinsiyet ilişkilerini aydınlatmaya çalıştım. Bu araştırma ile farklı tasarım pratikleri içinde oyuncakların tasarımında toplumsal cinsiyetin nasıl ve ne yollarla üretildiği, türetildiği, yapıbozuma uğradığını ve yeniden inşa edildiğini inceledim. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin, tasarım sürecinin öncesi ve sonrasını da dahil ederek, bir maddeselleştirme pratiği olarak oyuncak tasarım sürecine nasıl eklemlendiğini; nasıl ürünlere aktarıldığını; tasarımcı ve çeşitli topluluklar/firmalar arasındaki ilişkilerin bu üretme ve türetme mekanizmalarını nasıl etkilediğini anlamaya çalıştım. Bunu gerçekleştirmek amacıyla oyuncak tasarımcılarıyla derinlemesine görüşmeler yaptım.

Yaptığım görüşmeler sırasında, oyuncak tasarımının diğer tasarım alanları içinde de cinsiyetlendirilmiş maddesellikler ve bunlara bağlı normları yeniden üretmek konusunda sürekli gündemde olması sebebiyle, tasarımcıların yer yer ördükleri *bariyerle* kendilerini savunan bir konuma geçtiklerini fark ettim. Araştırma sürecinde bu *bariyerleri* aşmak için çeşitli stratejiler edindim. Tasarım sürecinde toplumsal cinsiyet normlarının izini feminist bir bakış açısıyla sürdürdüğüm bu süreçte, feminist metodolojileri benimsedim. Bu da bana, tasarımdaki profesyonel ve sosyal alanlarda birbirine geçmiş ilişkiler ve hiyerarşiler dizisini açmama yardımcı olacak bir bakış açısı ve dahası araçlar bütünü sundu.

FEMİNİST METODOLOJİ

Feminist metodolojiler, bilgi üretiminde nesnellik iddiasına yönelik eleştirilerden doğmuştur. Feminizmin kendisi gibi çoğul perspektifleri içinde barındıran bu metodolojiler, adım adım takip edilebilecek bir formül sunmak yerine androsentrik (erkek odaklı) epistemolojik ve ontolojik araştırma perspektiflerini eleştiren bir çerçeve çizerler (Leavy & Harris, 2019). Feminist metodolojiler, araştırmanın konusu ve amacından araştırmacıyla araştırılan arasındaki asimetrik ilişkiye; yazma ve alıntılama pratiklerinden çalışmanın çıktısına kadar bütün süreci etkileyen çok katmanlı bir anlayış sunar (Hesse-Biber & Leavy, 2011).

Feminist yöntem ve metodolojileri kullanan araştırmacılar, araştırma yapmak için bu katmanların arasında çeşitli stratejiler benimsemekle birlikte birincil amaçları, cinsiyet temelli eşitsizlikler ve ayrımcılıkları açığa çıkartmaktır. Fakat, araştırma pratiklerinin kendisi de bu eşitsizliklerden muaf değildir. Özellikle araştırmacının *bilen* ve *anlatıyı yönlendiren* konumunda olmasından kaynaklanan hiyerarşi, feminist araştırmalarda dönüştürülmesi gereken noktalardan biri olarak görülmüştür. Bu bağlamda, bilgiyi katılımcılarla birlikte üretilen bir kavram olarak yeniden düşünmek dahi araştırmacı-araştırılan arasındaki asimetrik ilişkiyi kırmakta bir araç olabilir. Katılımcı yaklaşımı (*participatory model*) benimseyen Ann Oakley (1981), araştırma sürecini 'karşılıklı bilgi alışverişi' olarak görür ve araştırmacının da kendi biyografisini katılımcıyla paylaşmasını savunur. Bu paylaşımın sınırı birçok araştırmacı tarafından tartışılmakla birlikte araştırma sürecinde iktidar ilişkilerine bir müdahale olduğunu söylemek mümkün.

Bir diğer bakış açısı olan feminist duruş (*standpoint*) araştırma yaklaşımı ise kadın ve kız çocuklarının deneyimlerini merkeze alır ve araştırma pratiğini bir dayanışma aracı olarak görür (Ramazanoğlu & Holland, 2002). Harding (1986) bu anlamda, feminist araştırmalarda *paylaşılan kadınlık deneyimlerine* dair hikayelerin önemine vurgu yapar ve tahakküm ilişkilerinin bu hikayelerle ortaya çıkacağını savunur. Fakat özellikle Siyahi feministler *kadınlık deneyimi* kavramını eleştirerek, cinsel kimlik,

cinsel yönelim, ırk, etnik köken, din kesişimlerindeki farklı deneyimlerin bu *paylaşılmışlığın* dışında kalabileceği konusunda yeni bir bakış getirirler (Hooks, 1984; Lorde, 1984; Collins, 1990).

Aynı zamanda, eşitsizlikleri ortaya çıkaran pratikleri araştıran alanlarda, her zaman bu yöntemleri kullanmak mümkün değildir. Özellikle tasarım gibi toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve buna dayalı tahakkümlerin sürekli türetildiği pratiklerdeki *nasılları* araştırırken eşitsizliğin egemen olan tarafının araçlarını ve yöntemlerini keşfetmek bu eşitsizliği ortadan kaldırmaya dair bir görüş sağlayabilir. Postyapısalcı yaklaşım bu anlamda araştırmalarda kullanılabilir bir çerçeve sunmaktadır.

Postyapısalcı Feminist Yaklaşım

Postyapısalcı ve postmodernist feminist yaklaşım, feminist duruş (*standpoint*) araştırma yaklaşımının kadınları ve kadınlık deneyimini evrensel ve tek olarak gören bakış açısını eleştirmiş, cinsiyet deneyiminin çeşitliliğini merkeze alarak toplumsal cinsiyet normlarının çoğul üretim mekanizmalarına odaklanmıştır (Gannon ve Davees, 2007). Bu normu oluşturan sisteme katkıda bulunan çeşitli mekanizmaların yapıbozum (*deconstruction*) gibi yöntemlerle ortaya çıkarılması, feminist araştırmalarda önem kazanmıştır.

Yapıbozum, Fransız filozof Jaques Derrida'nın (1998) *Of Grammatology* adlı kitabında, metinlerde ikiliklere dayalı düşünceleri ortaya çıkararak farklı kullanım biçimleriyle bu ikilikleri yıkmayı amaçlayan ve feminist araştırmacılar tarafından yaygın olarak benimsenmiş bir pratiktir (Gannon ve Davees, 2007). Batı odaklı düşünme biçimlerinde, kavramların ikili bir sisteme oturtulduğu ve bu ikilikler arasında asimetric bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Feminist teori özelinde, maskülenlik ve maskülenlikle ilişkilendirilen kavramların, feminenlik ve feminenlikle ilişkilendirilenlerle hiyerarşik durumu feminist yapıbozumun temelini oluşturur. Derrida birçok kez yapıbozumun bir yöntem olmadığını vurgulasa da bu süreçteki iki adımı, altta görülen kavramı ayrıcalıklı kılmak ve ikiliğin kendisini altüst ederek farklılığı çoğaltmak olarak tanımlar (Derrida, 1971).

Öte yandan Sullivan (2003), yapıbozumda anlamı altüst etmek, ikilileri tamamen ortadan kaldırmak yerine; ikilikleri ortaya koyarak kimliğin ve anlamın inşasındaki yapaylığı gözler önüne sermeyi vurgulamıştır. Yani bir diğer açıdan yapıbozumcu yaklaşım, karşıt olarak konumlandırılan ikiliklerin *doğal* kabul edilmesini eleştirir ve toplumsal cinsiyeti diğer kesişimleriyle birlikte analiz edilecek bir kategori olarak ele alır. Buna göre, çeşitli tasarım pratiklerinin ve tasarımcının kullanıcı ve ürün aracılığıyla toplumsal cinsiyet ilişkilerini yapılandırmasıyla tasarım sürecinde yapay, ikili sisteme dayanan toplumsal cinsiyet inşasının göstermek için postyapısalcılık faydalı bir anlayış, ve bunun yanında yapıbozum gibi araçlar bütünü sunmaktadır. Postmodern/postyapısalcı anlayış içinde araştırmacı ve araştırılan arasındaki sınır iyice bulanıklaşmış, katılımcılar *araştırılan özne* olarak konumlandırılmak yerine araştırmacıya benzer bir şekilde *bilgi sahibi olan özne* olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu eşitlik, görüşmeler esnasında bazen öne çıkan bazen de arka plana itilen ama sürekli değişen kesişimsel rolleri de beraberinde getirmiştir.

TASARIMCILARLA TOPLUMSAL ÜZERİNE KONUŞMAK

Tasarım Pratiğinin Toplumsal Cinsiyete Dayalı Eşitsizliklerle İlişkisi

Tasarıma, maddesel bir pratik olarak sosyal ilişkileri de dahil ettiğimizde, bu ilişkilerden beslendiğini hatta yer yer bu ilişkileri düzenleyen bir eylem olarak tanımlanabileceğini söylemek mümkün (Oudshoorn & Pinch, 2003). Örneğin, feminist bilim ve teknoloji çalışmaları (*Science and Technology Studies-STS*) alanındaki araştırmalar, erkekler tarafından üretilen ev teknolojilerinin kadınları kontrol eden bir araç haline geldiğini öne sürmektedir (Cockburn ve First-Dilić, 1994; Cockburn ve Ormrod, 1993; Wajcman, 1991). Erkekler, kullanılan ürünü tasarlayan *zihin*, kamusal alanda var olan ve şekillendiren güç olarak kavramsallaştırılırken; kadınlar, onu evde, kişisel alanda kullanan *bedenlerdir*. İkilikleri pek çok açıdan inceleyen bu çalışmalar, tasarımın ve tasarımcının rolünü tartışmaya açmıştır. Dahası tasarımın, görünür ya da üstü örtülü şekilde feminen ya da

maskülen olarak addedilen özellikleri ürünlere atayarak cinsiyete dayalı hiyerarşileri maddeselleştirdiği ortaya konmuştur (Attfield, 1989; Ehrnberger vd., 2012; H. Kaygan vd., 2019). Bu sebeple tasarımcılar, yalnızca maddesellikleri değil bedeni, alışkanlıkları ve davranışları da cinsiyetli bir şekilde konumlandıran ve bu ilişkileri türeten aktörlerden biri olarak görülebilmektedir.

Bir Bariyer Olarak Üretilen Hiyerarşileri ve Toplumsal Cinsiyeti Konuşmak

Farklı konuların irdelendiği tartışmalarla dönüşse de güncelliğini yitirmeyen toplumsal cinsiyet ve tasarım ilişkisi üzerine tartışmaların, tasarımcıların kendi rollerini sorguladığı bir sürece doğru yöneldiğini söylemek yanlış olmaz. Bu sorgulamalar, tasarım araştırması için zengin bir bilgi alanı sunsa da tasarımcının toplumsal cinsiyet anlamında tahakkümü üreten tarafta olması ve bunun güncel bir tartışma olması bir bariyer yaratmaktadır. Özellikle oyuncak tasarımı gibi cinsiyet ayırımına dayalı pratikleri içselleştirmiş ama güncel tartışmalarla sürekli eleştirilen bir alanda çalışan tasarımcıların bu konuda daha savunmacı bir tavır alması öngörülebilir bir araştırma kısıtıdır. Örneğin, görüşmeler sırasında katılımcıların zaman zaman gündeme getirdiği *oyuncak tasarımının suçlanmasına* dair şikayetler toplumsal cinsiyeti tartışmanın kendisinin bir bariyer olduğunu göstermektedir.

Patton (2015), görüşmelerde araştırmacıların *diğer kişinin bakış açısıyla görmesinin* önemini vurgulayarak, bu bakış açısını araştırmacının edindiği verinin zenginliği için kilit bir noktaya konumlandırmaktadır. Bunu feminist duruş yöntemleriyle birlikte değerlendirdiğimizde paylaşılan ortak deneyimlerin, bu zenginlikle paralel gittiğini söylemek yanlış olmaz. Ama bu deneyimleri yalnızca cinsiyetle sınırlamak yerine tasarımcı olarak meslektaş olmanın da bu bakış açısına katkı sağladığını söyleyebiliriz. Öte yandan derinlemesine görüşme tekniğinde, katılımcının kendi davranışlarının, kararlarının ve bunların sebeplerinin görüşme öncesinde ya da sırasında farkına varmasının toplanan verinin kalitesini de arttırdığını söyleyebiliriz. Bu noktada, *oyuncak tasarımının sürekli suçlanması* denkleminde beni, feminist bir araştırmacı olarak suçlayan

konumuna yerleştirmektedir. Bu suçlayan/suçlanan ilişkisi katılımcının özdüşünüm yerine yer yer kendilerini savunmasıyla ortaya çıktı. Dolayısıyla çalıştığım alan ve pozisyonumdan kaynaklı katılımcının savunmacı bir konuma geçmesi bu *farkına varma sürecini* görüşmeler boyunca *perdelediğini* söylemek mümkün. Perdeleme burada yalnızca savunma değil aynı zamanda katılımcıların çalıştıkları alanlardan dolayı kendilerini toplumsal cinsiyet ilişkilerinden muaf tutmasıyla da kendini gösterdi. Örneğin, ahşap oyuncak tasarımının *doğallık*, malzemeyi renksiz olduğu gibi kullanma pratiklerinin ya da sosyal tasarımın eşitlikçi tutumunun oyuncak sektöründeki kabullerle zıt olduğuna dair düşünce, savunmayla birlikte *karşılıklı bilgi alışverişi*, özdüşünüm vasıtasıyla *bilgiyi birlikte üretme* süreçlerini sekteye uğrattığını söyleyebiliriz.

Benim yürüttüğüm araştırmada öncelikle belirlediğim strateji, cinsiyetli ürünlerle ilgili konuları direkt açmak yerine ürün hikayeleri ve tasarımcıların kullanıcıyı nasıl tanımladıklarına odaklanmak oldu. Bunu da iki katmana ayırdım. İlk katmanda sözel görüşme kılavuzu yani görüşme soruları varken ikinci katman, çalışmama pilot görüşmelerden sonra dahil ettiğim görsel kılavuzu kapsıyor.

Görsel kılavuz

İlk görüşme kılavuzu üç bölümden oluşuyordu. İlk bölüm, katılımcıların toplumsal cinsiyet perspektiflerini yönlendirebilecek etmenleri incelemek için tasarımcının geçmiş mesleklerdeki deneyimlerini de içeren bir soru setinden oluşuyordu. Bir sonraki soru grubu, detaylı olarak tasarım süreci, kullanıcı inşası, toplumsal cinsiyet normlarının bilinçli ve bilinçsiz olarak ürünlere ve kullanıcılara aktarması ve kullanılan tasarım yöntemleri hakkındaydı. Soruların son kısmı, tasarımcının kendi yaşam ve cinsiyet deneyimlerinin tasarım anlayışını nasıl şekillendirdiğine odaklanıyordu. Bu kısım feminist metodolojinin, özellikle postyapısalcı anlayışla birlikte, bütün ilişkisellikleri daha geniş bir perspektiften incelemeyi edinilen veriyi zenginleştirdiği savıyla şekillendirilmiştir. Bu ilişkisellikler, bir alanda üretilen

eşitsizliğin, sadece o pratiğe bağlı değil, pratiği üreten kişilerin içinde bulunduğu durumla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Ancak, özellikle ikinci bölümdeki sorular, tasarımcının tasarladığı ürünlere dair tasarım kararlarını hatırlamakta güçlük çekmelerinden dolayı katılımcıların çok genel cevaplar vermesine neden oldu. Bu nedenle, görüşme sorularını görsel kılavuzla birlikte yeniden yapılandırdım. Her iki kılavuzda da katılımcılara direkt sormaktansa, kendilerinin cinsiyet ilişkilerinden bahsetmelerini beklemeye çalıştım. Fakat bu stratejiyi, pilot görüşmelerde aldığım genel cevaplardan dolayı çok uygulayamadım.

Pilot çalışmaların ardından, çevrimiçi veri toplama yoluyla, görüşme yaptığım tasarımcıların ürünlerinden oluşan bir yelpaze belirledim. Bu yelpazeyi oluştururken öncelikle hem tasarım ve toplumsal cinsiyet alanındaki Rommes (2014), Rommes, Bos & Geerdink (2011), van Oost (2003) gibi araştırmacıların ürünlerin cinsiyetlendirilmesine dair yaptıkları çalışmaları baz aldım ve postyapısalcı feminist anlayışla ikiliklerin türetilmesi ve kırılması süreçlerini anlamamda bana bir zemin sağlayabilecek ürünleri dahil ettim. Bu ürünlerin görsellerini ürünleri kullanımlarına göre gruplayarak bir Miro tahtasında derledim ve Zoom üzerinden yaptığım görüşmelerde hem linkin kendisini, hem de ekranı paylaşarak ürünler üzerine konuştuk. Görsel kılavuz tasarımcıların geçmiş tasarım kararlarını hatırlamalarında bir araç haline geldi. Daha da önemlisi ürünün tasarım kararlarının odağını tasarımcıdan ürüne çevirmemi ve benim araştırmacı olarak konuyu açmamdansa onların kendilerinin ürünün cinsiyetine dair yorum yapmalarını sağladı. Dolayısıyla bu kılavuz, bir seviyede özdüşünümü teşvik etse de araştırmacı-araştırılan konumumuzdan kaynaklı *perdelemeleri* kaldırdığını söylemek doğru olmaz.

Araştıran-Araştırılan İlişisine Dair Kesişimsel Bariyerler

Feminist metodolojiler, araştırmada özdüşünümselliğin (*self-reflexivity*), kişisel deneyimin ve araştırma sürecinde oluşan güç dinamiklerinin önemini vurgular ve pozitivist nesnellığın

eleştirisine dayanır (Hesse-Biber & Leavy, 2007). Haraway (1988), bilgi üretim sürecinde tarafsızlığın karikatürize bir biçimde uygulandığını savunur. Bunların ışığında, feminist araştırma metodolojileri çerçevesinde araştırma sürecindeki ayrıcalıklarımız, önyargılarımızla birlikte güç dinamiklerinin üzerine dair düşünmenin, çalışmalarımızı pratikte tarafsızlığa doğru çekeceği söylenebilir. Fakat bu konular üzerine düşünmek yalnızca ürettiğimiz bilginin tarafıyla ya da tarafsızlığıyla ilgili değil; bu düşünme pratiği bilginin kısıtlarını ve bu bilgiyi üretirken karşılaştığımız sınırları yani *bariyerleri* de kapsar. Toplumsal cinsiyet gibi daha hassas sayılabilecek konulara dair katılımcılardan veri toplarken bu sınırlar ve *bariyerler* görüşmeyi yapan ve katılımcı arasında defalarca yeniden kurulur.

Görsel kılavuzun sunduğu yeni odak, görüşmeler sırasında savunma bariyerini bir nebze aşmamı sağlasa da görüşmeler sırasında değişen dinamiklerin bu bariyerleri de görüşme içinde değiştirdiğini fark ettim. Hesse-Biber ve Leavy (2007, s. 131), bilgi üretiminin “araştırmacı ile araştırılan arasında var olan duruma bağlı (*situational*) dinamiklerden” oldukça etkilendiğini öne sürerler. Asimetrik dinamiklerde araştırmacı uzman olarak üstün bir konuma sahipken, araştırmacı bilgi sağlayıcı olarak konumlanmaktadır (Hesse-Biber & Leavy, 2011). Yukarıda da bahsettiğim feminist duruş ve katılımcı araştırma yöntemleri, bu asimetriyi kadın katılımcıları merkeze alarak aşmaya çalışırken benim belirlediğim, tasarımcı olarak aynı meslek grubuna mensup olduğum, karma örneklem asimetrinin ötesinde daha karmaşık ilişkileri ortaya çıkarmıştır.

Yaptığım görüşmeler sırasında, çoklu güç dinamiklerinin devreye girmesiyle araştırmacı-katılımcı ilişkisinin anlık olarak değiştiğini fark ettim. Feminist bir araştırmacı olarak konumum ve feminist bir araştırma olarak çalışmanın konusu, oyuncak tasarımının toplumsal cinsiyetle olan ilişkisiyle birlikte, yukarıda açıkladığım üzere bir bariyer haline geldi. Ama bunun ötesinde, mesleğin teorik yönüne yakınlığım hiyerarşiyi zaman zaman tersine çevirdi. Katılımcılar görüşmeler sırasında teori ve uygulama arasındaki farkı zaman zaman dile getirdiler. Teori/pratik, idealize edilen/gerçek hayat karşılaştırmaları bir *perdeleme pratiği* olarak

karşımıza çıktı. Dolayısıyla görüşmeler sırasında değişen güç dinamikleri verilerde bazı tarafların kapalı kalmasına neden oldu.

SONUÇ

Yukarıda belirttiğim gibi görüşme sürecini, araştırmacının katılımcı bakışıyla dünyayı kavramasının yanı sıra, katılımcının kendi kararlarının sebepleri ve olası sonuçları üzerine düşünmesi ve *özdüşünümle (self-reflexivity)* birlikte farkına varma süreci olarak tanımlamak mümkün. Bu çerçeve içinde değişen güç dinamiklerinin bir bariyer haline gelmesinin de kaçınılmaz olduğunu söyleyebiliriz. Feminist metodolojilerin sunduğu eşit araştırmacı-araştırılan ilişkisi bariyeri aşmak için bir çözüm sunmaktadır. Fakat oyuncak tasarımı gibi tahakkümün aktif olarak üretildiği alanlarda, toplumsal cinsiyet rollerinin üretilmesine katkı sağlayan aktörler olarak konumlandırılan tasarımcılarla, kendi ürünleri üzerine konuşurken, görüşme içinde eşitlik yaklaşımının zaman zaman, anlık olarak yakınsayıp uzaklaşan bir seçenek olduğunu gördüm. Toplumsal cinsiyeti konuşmanın kendisinin yanı sıra, benim feminist bir tasarım araştırmacısı olarak konumum da bir bariyer olarak *gerçek hayat* vurgusuyla birlikte ortaya çıkmıştır. Her ne kadar başlangıç odağını ürün hikayesine çevirsem de görüşmeler süresince odak, ürün ve tasarımcı arasında gidip geldi. Bu değişken dinamikler içinde dahi tasarımcıların verdiği kararlara dair içe dönük sorgulamaları, karmaşık toplumsal cinsiyet ilişkilerini bazen beni de konuşmanın içine katarak çözümlenmeleri, feminist metodolojilerin görüşmeleri nasıl eşitlikçi bir bakış açısıyla kurarak, *bilgiyi birlikte üretme* yoluyla bir dayanışma aracı olarak kullandığını fark etmemi sağladı.

Bu noktada, odağı tasarımcıdan ürüne çevirerek bana araştırmacı ve araştırılan arasındaki bariyerleri aşmamda yardım ettiğini düşündüğüm görsel kılavuzun kendi içinde önemli bir kısıtı da olduğunu belirtmek istiyorum. Yukarıda belirttiğim gibi, feminist araştırma yöntemleri üretilen bilgi ya da çıktının üretenden bağımsız olamayacağını vurgular. Bunu tasarlanan ürünler bazında tekrar düşünersek bilgi gibi tasarlanan ürünleri de durumsal

(*situational*) olarak görebiliriz. Dolayısıyla bariyerleri kırmak için odağı tasarımcıdansa ürüne kaydırmam görüşmelerde tartışılan ürünlerin durumsallığını geri plana atmış olabilir.

Özetle, feminist araştırma, arkasındaki felsefeler ve içindeki stratejilerle, araştırmanın doğasını ve araştırmacının konumunu birçok boyutta sorgular. Sadece araştırma eylemi için bir çerçeve çizmekle kalmaz, aynı zamanda, sürecin birçok adımında, araştırmacıların faydalanabileceği stratejiler bütünü de sunar. Feminist metodolojilerden faydalanarak oyuncak tasarımında toplumsal cinsiyet ilişkilerini incelediğim araştırmamda tasarımcılarla derinlemesine görüşmeler yaptım. Bu görüşmelerde çeşitli bariyerlerle karşılaştım. Bunlardan ilki, tasarımcının özellikle oyuncak tasarımı gibi bir alanda cinsiyete dayalı tahakkümü üreten tarafta olması ve bunun görüşme sırasındaki *özdüşünümselliği perdelemesiydi*. Bir diğeri ise araştırmacı ve araştırılan arasındaki, görüşme boyunca sürekli değişen ve yeniden kurulan durumsal (*situational*) asimetric ilişkiydi. Dolayısıyla, araştırmamda bu kısıtları yok etmese bile bariyerleri biraz olsun alçaltmamı sağlayabilecek bir yöntem uyguladım. Görüşmelerde konuşmanın odağını tasarımcıdan ürüne çevirerek, tasarımcıların geçmiş deneyimlerini ve tasarım kararlarını hatırlamasını sağlayabilecek, tasarımcının ürün görsellerinden oluşan bir araç kullandım. Bu aracın, kendi kısıtları dahilinde, görüşmenin sürekli değişen içsel dinamikler içinde görüşme sırasındaki *özdüşünümselliği (self-reflexivity)*, tasarım kararlarının sebeplerine ve sonuçlarına dair düşünmeyi teşvik ettiğine inanıyorum.

KAYNAKÇA

Attfield, J. (1989). Form/female follow function/male: Feminist Critiques of Design. J. A. Walker ve J. Attfield (Ed.), *Design history and the history of design* içinde (199–225). Pluto.

Buckley, C. (1986). Made in patriarchy : Toward a feminist analysis of women and design. *Design Issues*, 3(2), 3–14.

Cockburn, C., ve First-Dilić, R. (1994). *Bringing technology home: Gender and technology in a changing Europe*. Open University Press Buckingham.

- Cockburn, C., ve Ormrod, S. (1993). *Gender and technology in the making*. SAGE Publications Ltd.
- Derrida, J. (1998). *Of grammatology*. Johns Hopkins University Press.
- Derrida, J. (1971). *Positions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ehrnberger, K., Räsänen, M., ve Ilstedt, S. (2012). Visualising gender norms in design: Meet the Mega Hurricane Mixer and the Drill Dolphia. *International Journal of Design*, 6(3).
- Gannon, S. A., ve Davees, B. (2007). Postmodern, poststructural, and critical theories. S. N. Hesse-Biber (Ed.) *Handbook of feminist research: Theory and praxis* içinde (71–106). Sage Publications.
- Haraway, D. (1988). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist Studies*, 14(3), 575–599.
- Harding, S. (1986). *The science question in feminism*. Cornell University Press.
- Hesse-Biber, S. N. (2010). *Mixed methods research: Merging theory with practice*. The Guilford Pres.
- Hesse-Biber, S. N., ve Leavy, P. (2007). *Feminist research practice: A primer*. Sage Publication.
- Hesse-Biber, S. N., ve Leavy, P. (2011). *The practice of social research*. Los Angeles, CA: Sage.
- Kaygan, H., Kaygan, P., ve Demir, Ö. (2019). A pen that ‘looks like a CEO in a business suit’: Gendering the fountain pen. *Journal of Gender Studies*, 28(1), 86–96.
- Kaygan, P. (2014). “Arty” versus “real” work: Gendered relations between industrial designers and engineers in interdisciplinary work settings. *Design Journal*, 17(1), 73–90.
- Leavy, P., ve Harris, A. M. (2019). *Contemporary feminist research from theory to practice*. The Guilford Press.
- Ramazanoğlu, C., ve Holland, J. (2002). *Feminist methodology: Challenges and choices*. SAGE Publications.
- Oudshoorn, N., ve Pinch, T. (2003). Introduction: How users and non-users matter. N. Oudshoorn ve T. Pinch (Ed.), *How Users Matter. The Co-Construction of Users and Technology* içinde (1–25).
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods [Kindle version]*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Rommes, E. (2014). Feminist Interventions in the Design Process. W. Ernst, I. Horwath (Ed.) *Gender in Science and Technology* içinde (41–55). Bielefeld: transcript Verlag.
- Rommes, E., Bos, M., ve Geerdink, J. O. (2011). Design and use of gender specific and gender stereotypical toys. *International Journal of Gender, Science and Technology*, 3(1), 185–204.

Sullivan, N. (2003). *A critical introduction to queer theory*. New York University Press.

Oakley, A. (1981). Interviewing women: A contradiction in terms. Helen Roberts (Ed.), *Doing feminist research* içinde (30-61), London: Rautledge and Kegan Paul

van Oost, E. (2003). Materialized gender: How shavers configure the users' feminity and masculinity. N. Oudshoorn ve T. Pinch (Ed.), *How users matter. The co-construction of users and technology* içinde (193-208). MIT Press.

Wajcman, J. (1991). *Feminism confronts technology*. Polity Press.